Lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi (HE 197/2022 vp) ehdotetaan uudistuksia mielenterveys- ja päihdepalveluja koskevaan lainsäädäntöön. Jatkossa mielenterveyden hoidosta ja päihde- ja riippuvuushoidosta säädettäisiin ensisijaisesti terveydenhuoltolaissa (1326/2010) ja sosiaalihuollon mielenterveys-, päihde- ja riippuvuustyöstä sosiaalihuoltolaissa (1301/2014). Mielenterveyslakiin (1116/1990) ja päihdehuoltolakiin (41/1986) jäisivät vain tahdosta riippumatonta hoitoa ja valtion mielisairaaloita koskeva sääntely. Lisäksi kumottaisiin päihdehuoltolain sääntely koskien tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämistä väkivaltaisuuden perusteella.

Esityksen tavoitteena on parantaa mielenterveys-, päihde- ja riippuvuuspalvelujen saatavuutta, laatua ja tarpeen mukaisuutta sekä vahvistaa asiakkaan oikeuksia saada yhdenvertaisesti tarvitsemiaan palveluja kaikissa ikäryhmissä. Turvaamalla asiakkaan ja potilaan kokonaisvaltaiseen hoidon ja palvelujen tarpeeseen vastaava palvelujen kokonaisuus pyritään osaltaan vähentämään myös tahdosta riippumattoman hoidon käyttöä. Lisäksi esityksen tavoitteena on yhdistää mielenterveyteen ja päihteisiin sekä riippuvuuksiin liittyvät palvelut aikaisempaa selkeämmin osaksi muuta sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä vähentää palvelujen käyttöön liittyvää leimautumista. Tavoitteena on myös selkeyttää sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutoimintaa siten, että se loisi mahdollisimman hyvin edellytykset jatkaa kehittämistyötä tulevilla hallituskausilla.

Sekä sosiaalihuoltolakiin että terveydenhuoltolakiin ehdotetaan lisättäväksi lakitekstiin näkyviin päihteiden ongelmakäytön ja päihdehäiriöiden lisäksi muu riippuvuuskäyttäytyminen, jolla viitataan toiminnallisiin riippuvuuksiin, esimerkiksi rahapeliriippuvuuteen tai sosiaalihuollon tarvetta aiheuttavaan rahapelaamiseen. Tästä ei ole arvioitu aiheutuvan taloudellisia vaikutuksia, sillä voimassa olevan sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalipalveluja on järjestettävä päihteiden ongelmakäytön ja mielenterveysongelman lisäksi myös muusta sairaudesta aiheutuvaan tuentarpeeseen. Terveydenhuollossa toiminnalliset riippuvuudet kuuluvat jo nykyisinkin diagnosoitavien häiriöiden joukkueen.

Esityksessä ehdotetaan selkeytettäväksi sosiaalihuollon ja terveydenhuollon tehtäviä ja roolia mielenterveys-, päihde- ja riippuvuustyössä ja -hoidossa. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhdessä toteuttamissa palveluissa olisi sovellettava sosiaalihuollon palvelujen, kuten sosiaalisen kuntoutuksen, antamiseen sosiaalihuoltolain säännöksiä ja hoitoon ja lääkinnälliseen kuntoutukseen terveydenhuoltolain säännöksiä. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen tarkoituksenmukainen yhteensovittaminen on koko esityksen läpäisevä tavoite. Tarkoituksena on, että valittavan lainsäädännön ratkaisee palvelun sisältö eikä se hallinnollinen organisaatio, jossa palvelua tuotetaan. Palveluihin liittyvien vas-

tuiden ja työnjaon selkeyttämisellä tavoitellaan sosiaali- ja terveydenhuollon laadun, asiakas- ja potilasturvallisuuden ja sosiaalihuollon hyvien käytäntöjen ja terveydenhuollon palveluvalikoiman sekä yhtenäisten hoidon perusteiden parempaa toteutumista riippumatta siitä, miten palvelut on hallinnollisesti organisoitu. Alueilla, joilla työn- ja vastuunjako kaikissa tilanteissa ei ole ollut selkeä sosiaalihuoltoon kuuluvien palvelujen ja terveydenhuollon toiminnan välillä, voi aiheutua tarvetta toimintatapojen muutokseen.

Äkillisissä järkyttävissä tilanteissa annettavan psykososiaalisen tuen osalta esityksessä vastaavalla tavalla ehdotetaan selkeytettäväksi sosiaalihuollon ja terveydenhuollon rooleja ja tehtäviä psykososiaalisen tuen antamisessa. Sosiaalipäivystys ja terveydenhuolto toteuttaisivat yhdessä psykososiaalista tukea kiireellisissä tilanteissa. Kiireellisten tilanteiden psykososiaalisen tuen ensivaiheen johtovastuu olisi sosiaalipäivystyksellä. Terveydenhuolto vastaisi ensisijaisesti hoidossaan olevien potilaiden psykososiaalisesta tuesta. Ehdotetulla sääntelyllä ei tältäkään osin otettaisi kantaa hallinnolliseen järjestämistapaan. Hyvinvointialueet voisivat toteuttaa palvelua edelleenkin esimerkiksi yhteisissä sosiaali- ja kriisipäivystyksissä sosiaalihuoltolain 2 a §:n mukaisesti.

Sosiaalihuollon mielenterveystyön sekä päihde- ja riippuvuustyön sääntelyä ehdotetaan tarkennettavaksi niiden erityisten palvelujen osalta, joita hyvinvointialueen tulisi järjestää päihteiden ongelmakäytöstä tai muusta riippuvuuskäyttäytymisestä taikka psyykkisestä toimintakyvyn heikkenemisestä johtuviin tuen tarpeisiin vastaamiseksi. Päihde- ja riippuvuustyön erityisten palvelujen osalta ehdotetaan säädettäväksi, että niihin kuuluisivat ainakin sosiaalityötä, sosiaaliohjausta, sosiaalista kuntoutusta sekä asumispalveluja. Palveluja voisi antaa tarpeen mukaan joko avopalveluna tai laitospalveluina. Uudeksi sosiaalipalvelun muodoksi sosiaalihuoltolakiin lisättäisiin päihteitä ongelmallisesti käyttäville henkilöille päihdetyön erityisenä palveluna tarjottava päiväkeskuspalvelu, jonka tulisi sisältää arjen välttämättömien toimintojen tukea ja sosiaaliohjausta. Päiväkeskuspalvelua tulisi järjestää myös päihtyneille, siinä olisi oikeus asioida nimettömästi ja palvelu olisi asiakkaalle maksutonta. Psyykkiseen toimintakyvyn heikkenemiseen vastaavina, mielenterveystyön kohdennettuina palveluina tulisi järjestää ainakin asumispalveluja sekä niiden osana annettavaa sosiaalityötä, sosiaaliohjausta ja sosiaalista kuntoutusta.

Mainitut palvelut eivät olisi uusia velvoitteita hyvinvointialueille vaan sääntelyn tarkoituksena olisi nostaa lakitekstiin ne palvelut, joita käytännössä päihde- ja riippuvuustyön erityispalveluihin ja toisaalta mielenterveystyön palveluihin on jo ennestään laajasti katsottu kuuluviksi. Päihdetyön erityisenä palveluna järjestettävä päiväkeskus katsottaisiin kuitenkin ehdotetussa muodossa alueille laajentuvaksi tehtäväksi, ja sen toimeenpanoon on esityksessä varattu rahoitusta. Sääntelyn täsmentämisellä yhdenmukaistettaisiin ja yhdenvertaistettaisiin soveltamiskäytäntöä eri hyvinvointialueilla. Lisäksi esityksessä vahvistettaisiin sosiaalihuollon osalta yhteisösosiaalityötä ja etsivää työtä sekä tarkennettaisiin erityistä tukea tarvitsevan henkilön asemaa.

Mielenterveyden hoito sekä päihde- ja riippuvuushoito tulisi järjestää monimuotoisesti. Tämä tarkoittaisi sairaala- ja avosairaanhoidon lisäksi esimerkiksi liikkuvia ja potilaan kotiin vietäviä palveluita. Potilaalle olisi turvattava hänen tarvitsemansa terveyden- ja sairaanhoidon kokonaisuus. Hoidon jatkuvuus olisi varmistettava esimerkiksi silloin, kun potilas siirtyy terveydenhuollon yksiköstä toiseen tai sosiaalihuollon laitos- tai asumispalveluihin. Hoitoa tulisi toteuttaa myös perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon yhteistyönä. Päihteiden käytöstä johtuva välitön vieroitushoidon tarve kuuluisi kiireellisen hoidon piiriin. Työnantajaan kohdistettu työnohjausvelvoite laajennettaisiin koskemaan mielenterveyden hoidon lisäksi päihde- ja riippuvuushoitoa.

Esityksessä ehdotetut muutokset lisäisivät hyvinvointialueiden kustannuksia 16,25 miljoonaa euroa vuonna 2023 ja vuodesta 2024 lukien 18 miljoonaa euroa vuodessa.

Lait ehdotetaan tulevaksi voimaan pääosin vuoden 2023 alusta. Yhteisösosiaalityön ja etsivän työn, päihdetyön palveluna järjestettävän päiväkeskuksen sekä työnohjauksen laajennuksen osalta muutokset ehdotetaan kuitenkin tulevaksi voimaan vasta 1.7.2023.

Hallitussihteeri Anu Kangasjärvi